

מעשה בחסיד אחד

מים ראשונים: אני רגילים לסיפורי חסידים בהם שְׁחִים החסידים בגדולת הרבי (שלהם) וסגולותיו המיוחדות, כולל מעשי נפלאות ומופתים שעשה. חסיד או חסידים אינה תופעה שהתחילה עם 'תנועת החסידות' שייסד הבעל שם טוב במאה ה-18 במזרח אירופה וכבר קדמו לה [חסיד אשכנז](#) במאות 12-13 וגם בתקופת חז"ל היו חסידים. דא עקא, שבעוד בתנועת החסידות המודרנית הנמשכת עד ימינו, הרבי – הצדיק – הוא במרכז והחסידים הם בד"כ פאסיביים ותלויים בצדיק, אצל חז"ל, החסיד, האדם שמתנהג במידת החסידות והצדיקות, הוא במרכז. אין רבי ואין 'חסידות' במובן של תנועה או קבוצה חברתית, רק חסידות כמידה ומעלה של התנהגות אנושית מיוחדת. החסיד אצל חז"ל הוא דמות שונה מהחכם או הרב ובמובן מסוים מנוגדת לו. ה'מעשה', הסיפור, סובב סביב החסיד עצמו – מעשה בחסיד אחד (במשתמע גם מיוחד), ולא סביב החכם, הרב או הצדיק, לעיתים גם עם מעשה מופת. עם זאת, המשותף אולי לשתי חסידויות קצה אלה בתולדות עמנו, הוא שהחסיד אינו בהכרח חכם וגדול בתורה. אדרבא, החסיד יכול להיות אדם מפשרי העם שמתנהג במידת החסידות.¹

באשר לסדר המקורות שלהלן, השתדלנו להביאם בסדר 'כרונולוגי' פחות או יותר, מהתוספתא (מקורו תנאי, לא מצאנו "מעשה בחסיד" במשנה או במדרשי התנאים), דרך התלמודים, מדרשי האמוראים ומדרשים המאוחרים.

תוספתא מסכת פאה (ליברמן) פרק ג הלכה ח – מצוות שכחה

מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו: צא והקריב עלי פר לעולה ופר לשלמים. אמר לו: אבא, מה ראית לשמוח במצוה זו מכל מצוות האמורות בתורה? אמר לו: כל מצוות שבתורה, נתן לנו המקום לדעתנו. זו, שלא לדעתנו. שאילו עשינוה ברצון לפני המקום, לא באת מצוה זו לידינו. אמר לו: הרי הוא אומר: "כי תקצור קצירך וגו'" – קבע לו הכתוב ברכה. והלא דברים קל וחומר, מה אם מי שלא נתכוון לזכות וזכה, מעלין עליו כאילו זכה; המתכוין לזכות וזכה, על אחת כמה וכמה.²

תוספתא מסכת תענית (ליברמן) פרק ב הלכה יג – מוריד הגשם

מעשה בחסיד אחד שאמרו לו: התפלל וירדו גשמים. התפלל וירדו גשמים. אמרו לו: כשם שהתפללת וירדו, כך התפלל וילכו להם. אמר להם: צאו וראו אם עומד אדם בקרן אפל ומשקשק את רגלו בנחל קדרון אנו מתפללין שלא ירדו גשמים,³ אבל בטוחין שאין המקום מביא מבול לעולם, שנאמר: "ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ" (בראשית ט יא).⁴ ואומר: "כי מי נח זאת לי אֲשֶׁר נִשְׁפְּעֵתִי מֵעֵבֶר מִי נַח עוֹד עַל הָאָרֶץ" (ישעיהו נד ט).⁵

אבות דרבי נתן נוסח א פרק ג – הרוחות המספרות

¹ ויש עוד להוסיף, שבתקופת חז"ל התואר חסיד ניתן גם לתלמידי חכמים וגדולי תורה, כגון ר' שמעון חסידא, ר' עמרם חסידא, מר זוטרא חסידא, רב סלא חסידא ועוד. רבי או מר כתואר לפני שמו, וחסיד או חסידא כתואר אחרי שמו.

² ובהמשך שם גם על דרך השלילה בחטא בשגגה: "מה אם מי שלא נתכוון לחטוא ולא חטא מעלין עליו כאילו חטא, המתכוון לחטוא וחטא על אחת כמה וכמה". ראה מקבילה (ציטוט?) במדרש תנאים לדברים כד יט. אבל אנחנו בשמחת החסיד שהיא על מצווה שהזדמנה לו "שלא לדעתנו", בלי כוונות והכנות מיוחדות, אלא בהיסח הדעת. מצווה בלי "לשם ייחוד קודשא" ובלו "הנני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה" וכו'. מצווה "שאילו עשינוה ברצון לפני המקום, לא באת מצוה זו לידינו", היינו אילו היינו מתכוונים לקיים מצווה זו לא יכולנו לקיימה. זו התכונה המיוחדת של מצוות שכחה, מעין פרדוקס פנימי, שאפשר לקיים אותה רק כששוכחים אותה! ראה הרחבת ה"שכחה" גם לצדקה בכלל, במדרש ספרא ויקרא - דבורא דחובה פרשה יב: "רבי אלעזר בן עזריה אומר: הרי הוא אומר: כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך ה' אלהיך. קבע הכתוב ברכה למי שבא לידו מצוה בלא ידיעה. אמור מעתה: היתה סלע צרורה לו בכנפיו ונפלה ממנו מצאה העני ומתפרנס בה, הרי הכתוב קובע לו ברכה כשוכח עומר בתוך שדה". וכבר הארכנו לדון במעשה זה בדברינו [מתנות עניים](#) בפרשת כי תצא. ראה מדרש חביב זה גם בדברינו [כי יקרא קן ציפור](#) על מצוות מזדמנות מול מצוות שיש "לרדוף" אחריהן.

³ ניסה לדחות את בקשתם משום שאין מתפללים על רוב טובה ובפרט לא על רוב גשמים, תענית פרק ג משנה ח.

⁴ וחוזרת ההבטחה בסימן הקשת בענן בפסוק טו שם: "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵינִי כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה כָּל בְּשָׂר וְלֹא יְהִי עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בְּשָׂר". ראה בהמשך התוספתא שם הבחנת ר' מאיר בין מבול של מים למבול של אש ואבחנתו של ר' יהודה בין מבול "של כל בשר" ובין מבול של יחידים. ופרעה מתחכם להמית את בני ישראל במים משום שהקב"ה מעניש מיידה כנגד מיידה וכבר נשבע שלא יביא מבול של מים לעולם (שמות רבה א ט) ואילו אברהם עומד ומתריע כנגד הפיכת סדום באמירה לקב"ה: "מה אתה מערים על השבועה! מבול של מים אין אתה מביא, מבול של אש אתה מביא? אם כן לא יצאת ידי שבועה" (בראשית רבה מט ט).

⁵ הפטרת פרשת נח. סיפור זה מזכיר כמובן את סיפורו של חוני המעגל במשנה מסכת תענית ג ח ובגמרא תענית כג ע"א ובמגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון עשרים באדר. ככולם נזכר חוני המעגל בשמו וכאן לא. האם ייתכן שמדובר בעוד צדיק עם סיפור דומה? האם בכונה לא מוזכר שמו של חוני? אולי היו עוד מקרים כאלה וחוני איננו היחיד? עכ"פ, כאן החסיד דומה קצת לרבי, לבעל המופת, שמוריד גשמים. ראה דברינו [סיפור חוני המעגל – עיון מחדש](#) וכן [תפילות לגשם במקרא](#) ובמדרש בשמיני עצרת.

מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני אחד בשני בצורתו. הקניטתו אשתו, הלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו עם זו ואומרת חדא לחברתה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונראה מה פורענות באה לעולם. אמרה לה: חברתי, איני יכולה לצאת מפני שקבורה אני במחצלת של קנים.⁶ אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי. הלכה ובאתה אצלה, אמרה לה חברתה: כלום שמעת מאחורי הפרגוד מה פורענות באה לעולם? אמרה לה: שמעתי שכל הזרוע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו. הלך הוא⁷ זרוע ברביעה שניה.⁸ של כל העולם פָּרַד לָקָה אותה, ושלו לא לקה. לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות⁹ ושמע שתי רוחות שמספרות זו את זו ואומרת אחת לחברתה: בואי ונשוט בעולם ונראה מה פורענות באה לעולם. אמרה לה: חברתי, לא כך אמרתי לך? איני יכולה לצאת מפני שאני קבורה במחצלת של קנים. אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי. הלכה ובאתה אצלה, אמרה לה: כלום שמעת מאחורי הפרגוד? אמרה לה: שמעתי שכל הזרוע ברביעה שניה שידפון מלקה אותו. הלך (החסיד) זרוע ברביעה ראשונה. בא שידפון לעולם, של כל העולם נשדף ושלו לא נשדף. אמרה לו אשתו: מפני מה פורענות שבא לעולם של כל העולם לקה ונשדף ושלך לא לקה ולא נשדף? סָפַר לה המעשה. לימים נפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד לבין אִמָּה של אותה ריבה, אמרה לה: לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים. לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו את זו. אמרה לה: חברתי, בואי ונשוט בעולם ונשמע מה אומרים אחורי הפרגוד. אמרה לה: חברתי, הניחי לי, דברים שבינך לביני כבר נשמעו בין החיים.¹⁰

אבות דרבי נתן נוסח א פרק ג – החסיד שעלה מן הים

מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה. פעם אחת הלך וישב בספינה, בא הרוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא ובא לפני בית דין להעיד על אשתו להינשא. עד שלא הגיע עת לעמוד,¹¹ בא אותו האיש ועמד לפניו. אמר לו: את הוא שטבעת בים? אמר לו: הן. ומי העלך מן הים? אמר לו: צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים. אמר לו: מאין אתה יודע? אמר לו: כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו: רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח ר' עקיבא ואמר: ברוך אלהים אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים. שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר: "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (קהלת י"א א). ועוד כתב: "וצדקה תציל ממות" (משלי י ב).¹²

מסכת ברכות דף לב עמוד ב – החסיד וההגמון

⁶ קבורה זו תחת מחצלת של קנים לא עמדנו על טיבה והמחכימו יבורך. מלבד אזכורה בהלכה כגון במסכת סוכה (פרק א משנה יא) לעניין סיכוך הסוכה וקבלת טומאה, מצאנו גם במדרש ויקרא רבה כז א פרשת אמור: "רבי יהושע בן לוי כאשר עלה לרומי ראה שם עמודים של שיש מכוסים בטיפטיאות בשרב שלא יפקעו ובצנה שלא יקרשו. ראה שם עני אחד ומחצלת קנים תחתיו ומחצלת קנים על גביו. על העמודים קרא: צדקתך כהררי אל ... ועל העני קרא: משפטיך תהום רבה".
⁷ אותו חסיד שנאלץ לישון בבית הקברות בגלל הצקותיה של אשתו בשל מעשה הצדקה שעשה בשנת הבצורת.
⁸ ראה דברינו [רביעות הירור](#) ב' בחשוון טל ומטר.
⁹ מדוע שב ולן בשנית בבית הקברות? שוב הציקתו אשתו או שמא חשב ששוב ישמע את הרוחות מספרות "מה בעולם?"
¹⁰ ראה סיפור זה גם במקבילה באבות דרבי נתן הוספה ב נוסח א פרק ג: "מעשה בחסיד אחד שנתן דינר זהב לעני בשנת בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות בין שתי נפשות ושמע שתי רוחות שהן מדברות זו עם זו ואומרת אחת לחברתה וכו'"; וכן גם בגמרא ברכות יח ע"ב: "מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות וכו'". הדיון בסיפור יכול להסתעף לאפיק המיסטי - לקשר בין החסיד, "בין החיים" ל"עולם הרוחות", כך הוא בפרט בגמרא ברכות שמתחילה בדין לא ללכת עם ציצית גלויה בבית העלמין משום שהמתים חשים ויודעים. אבל גם להסתעף לאפיק הנשי, לחלקה של האשה בסיפורי החסידים. בסיפור זה האשה לא יוצאת טוב, אבל ראה מנגד הסיפור על אשתו של ר' חנינא בן דוסא, בגמרא תענית כה ע"ב שירדה לו רגל של שולחן מזהב משמים ואשתו דרשה ממנו להחזיר אותה (ראה מקבילה בשמות רבה על ר' שמעון בן חלפתא ואשתו שטענה: "אתה רוצה שיהא שולחן חסר ושולחן חבירך מלא?" והוויכוח שלה עם רבי). ולהלן נראה עוד על חלקה של אשת החסיד או "החסידה" במעשים, אבל יש להודות שהפתיה השכיח הוא "מעשה בחסיד".
¹¹ עמידה בבית הדין היא או של בעל הדין שבא לעמוד לפני בית הדין ולטעון טענותיו, או של העדים שמעידים בעמידה. צריך אם כך לומר ש"הגיע העת לעמוד", היינו לר' עקיבא שייתן את עדותו. אבל אולי גם הכוונה לעת שבית הדין יפסוק את דברו.
¹² נראה שמקור הסיפור הוא בתוספתא יבמות פרק יד הלכה ה, בדין "מים שאין להם סוף": "נפל למים בין שיש להן סוף בין שאין להן סוף, אשתו אסורה - דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: מים שיש להן סוף - מותרת; מים שאין להן סוף - אשתו אסורה, שמא גל טורד אותו ומעלה אותו ליבשה. אמר ר' עקיבא: כשהיית בא בים, ראיתי ספינה שטבעה בים והייתי מצטער על תלמידי חכמים שבתוכה. וכשבאתי למזגת קפוטקיא ראיתי יושב ושואל לפני בהלכה. נמתי לו: בני, היאך עלית מן הים? נם לי: טרדני גל לחבירו, וחבירו לחבירו, עד שהגעתי ליבשה. אמרתי: כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים: מים שיש להן סוף - אשתו מותרת, מים שאין להן סוף - אשתו אסורה". וכך גם בירושלמי יבמות פרק טז הלכה ד. משם התגלגל הסיפור לסיפור כפול בגמרא בבלי יבמות קכא ע"א, ראה שם. ושם תלמיד החכם שניצל הוא רבי מאיר. משם כנראה התגלגל הסיפור למקור באבות דרבי נתן שהבאנו למעלה וכן לקהלת רבה יא א ראה שם. בשניהם, מובא הסיפור בתוספת הצדקה שעשה אותו איש ובזכותה ניצל. בתוספתא, בבבלי, בירושלמי ובקהלת רבה תואר האיש הוא "תלמיד חכם" ובאבות דרבי נתן הוא מוכתר "חסיד", מן הסתם בשל מעשי הצדקה שעשה. ונראה שהחוקרים יכולים לעשות מטעמים בסיפור זה ובגלגוליו השונים. אנו, מתמקדים בחסידים.

אפילו המלך שואל בשלומי לא ישיבנו. אמר רב יוסף: לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם פוסק. מיתבי: המתפלל וראה אָנס בא כנגדו, ראה קרון בא כנגדו - לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה! - לא קשיא: הא - דאפשר לקצר והא דלא אפשר לקצר. אפשר לקצר - מקצר, ואי לא - מפסיק.¹³

תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום,¹⁴ המתין לו עד שסיים תפילתו. לאחר שסיים תפילתו אמר לו: ריקא, והלא כתוב בתורתכם: "רק הישמר לך ושמור נפשך", וכתוב: "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", כשנתתי לך שלום, למה לא החזרת לי שלום? אם הייתי חותך ראשך בסיף מי היה תובע את דמך מידי?¹⁵ אמר לו: המתין לי עד שאפייסך בדברים. אמר לו: אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום - היית מחזיר לו? אמר לו: לא. ואם היית מחזיר לו, מה היו עושים לך? - אמר לו: היו חותכים את ראשי בסיף. - אמר לו: והלא דברים קל וחומר; ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר - כך, אני שהיית עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים - על אחת כמה וכמה! מיד נתפייס אותו הגמון, ונפטרו אותו חסיד לביתו לשלום.¹⁶

מסכת שבת דף קכז עמוד ב - לכף זכות¹⁷

מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת בת ישראל, ולמלון השכיבה תחת מרגלותיו. למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו. ואמר להם: בשעה שהשכבתיה תחת מרגלותי במה חשדתוני? - אמרנו: שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לרבי. - בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני? - אמרנו: שמא מפני טורח הדרך אירע קרי לרבי. - אמר להם: העבודה, כך היה. ואתם, כשם שדנתוני לכף זכות - המקום ידן אתכם לכף זכות.¹⁸

תנו רבנן: פעם אחת הוצרך דבר אחד לתלמידי חכמים אצל מטרוניתא אחת, שכל גדולי רומי מצויין אצלה. אמרו: מי ילך? - אמר להם רבי יהושע: אני אלך. הלך רבי יהושע ותלמידיו, כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס ונעל הדלת בפניהן. אחר שיצא ירד וטבל, ושנה לתלמידיו. ואמר להם: בשעה שחלצתי תפילין במה חשדתוני? - אמרנו: כסבור רבי לא יכנסו דברי קדושה במקום טומאה. - בשעה שנעלתי במה חשדתוני? - אמרנו: שמא דבר מלכות יש בינו לבינה. - בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני? - אמרנו: שמא ניתזה צינורא מפיה על בגדיו של רבי. - אמר להם: העבודה, כך היה. ואתם, כשם שדנתוני לזכות - המקום ידן אתכם לזכות.¹⁹

¹³ הגמרא באה כאן לבאר את המשנה במסכת ברכות פרק ה משנה א: "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש. חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוננו את לבם למקום. אפילו המלך שואל בשלומי לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק". כמוכן, שאם מדובר בסכנת חיים צריך להפסיק. כפי שרוב יוסף מדגיש בהבחנה בין מלך מישאל שצפוי שיבין מדוע לא מחזירים לו שלום ובין מלך מאומות העולם שעשוי מאד לכעוס ולהיפגע. ראה מקבילה בתוספתא ברכות (ליברמן) פרק ג הלכה כב, מקרה נוסף: "הכותב את השם אפילו המלך שואל בשלומי לא ישיבנו. היה כותב חמשה ששה שמות כיון שגמר אחד מהן משיב שאילת שלום".

¹⁴ הגמון הוא איש בעל משרה מהשלטונות ומקורו במילה הלטינית הגמוניא. מאוחר יותר הועתקה מילה זו לתפקיד בכנסיה הנוצרית. בתקופת חז"ל גם הנוצרים נדרפו. ראה מסכת עדויות פרק ז משנה ז: "מעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות מהגמון בסוריא ושהה לבוא ועברו את השנה על תנאי וכו' ". וכן בגמרא עבודה זרה טז ע"ב: "כשנתפס ר"א למינות, העלהו לגרדום לידון. אמר לו אותו הגמון: זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו? וכו' ". ועוד כגון אלה.

¹⁵ כאילו ידע ההגמון את דברי רב יוסף לעיל. ומכל מקום, עובדה שהוא המתין לחסיד עד שסיים את תפילתו.

¹⁶ טוב ויפה, אבל האם לא סיכן החסיד את עצמו ללא צורך ובניגוד להלכה? נראה שגיבור הסיפור איננו אותו חסיד, אלא ההגמון (מהנוצרים הראשונים?) שראשית המתין לחסיד עד שסיים את תפילתו ושנית קיבל את דבריו של אותו חסיד, בפרט הקל וחומר שדרש, ולא פגע בו. בכך שונה "מעשה בחסיד" זה מהאחרים. ראה עוד בירושלמי ברכות פרק ה הלכה א הרחבת המשנה עליה מבוסס סיפור זה וכן כל הנושא של יחס מכבד של גויים ליהודים ששקועים בתפילה או בלימוד תורה ולא עונים להם ודין "נחש כרוך על עקבו". ושם בין השאר הסיפור על רבי יוחנן (בתרגום עפ"י פירוש ידיד נפש) שהיה יושב ולומד לפני בית הכנסת של הבבלים בציפורי ועבר שם השר הממונה ור' יוחנן לא הפסיק ממשנתו ולא קם בפניו. באו החיילים ורצו להכות אותו, אמר להם המושל: עזבו אותו, בנימוסי אדונו הוא עסוק".

¹⁷ ראה סיפור זה במלואו גם בילקוט שמעוני תורה פרשת קדושים רמז תריא.

¹⁸ פדיון שבויים היא מצווה גדולה ביותר ("מצווה רבה" בלשון הגמרא בבא בתרא ח ע"א) שדוחה גם מצוות צדקה אחרות ואפילו בניית בית כנסת וכסף שהוקדש לשם כך (בבא בתרא ג ע"א, רק לא כספי יתומים כמובא בבבא בתרא ח ע"א) ואדם העוסק בכך נקרא חסיד. או שמא שלחו מראש רק חסיד בשל צניעות הנושא כפי שהגמרא מספרת. אבל השבח שוב הוא דווקא לצד שמנגד, הפעם לא להגמון, אלא לתלמידים, למי שנוכח בסיפור שדן את החסיד לכף זכות. בספרות החסידות המאוחרת הרבי הוא שדן את קהל מאמיניו ואת עם ישראל לכף זכות, בפרט בתפילות הימים הנוראים, ואילו כאן, התלמידים הם שדנים את הרב החסיד, לכף זכות.

¹⁹ החסיד כאן מצוין בשמו: ר' יהושע וגם כאן השכילו תלמידיו לדון אותו לכף זכות. ראה בעמוד ב בהמשך הגמרא שם, עוד סיפור נאה על כף זכות: "ומעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום שלוש שנים. ערב יום הכיפורים אמר לו: תן לי שכרי, ואלך ואזון את אשתי ובני. אמר לו: אין לי מעות. אמר לו: תן לי פירות. - אמר לו: אין לי. - תן לי קרקע. - אין לי. - תן לי בהמה. - אין לי. תן לי כרים וכסתות. - אין לי. הפשיל כליו לאחוריו, והלך לביתו בפחי נפש. לאחר הרגל, נטל בעל הבית שכרו בידו, ועמו משוי שלשה חמורים, אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים, והלך לו לביתו. אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. אמר לו: בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרת לי אין לי מעות במה חשדתני? - אמרת: שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לך, ולקחת בהן.

ירושלמי מסכת שבת פרק טו הלכה ג – שבות בשבת

א"ר אבהו: שבת לה' - שבות כה'. מה הקב"ה שבת ממאמר, אף את שבות ממאמר.²⁰ מעשה בחסיד אחד שיצא לטיול בכרמו בשבת וראה שם פירצה אחת וחשב לגדרו במוצאי שבת.²¹ אמר: הואיל וחשבתי לגדרה איני גודרה עולמית. מה פעל לו הקב"ה? זימן לו סוכה אחת של נִצְפָה²² ועלת לתוכה וגדרתה. ממנה היה ניזון וממנה היה מתפרנס כל ימיו.²³

אמר רבי חנינא: מדוחק התיירו לשאול שלום בשבת. א"ר חייא בר בא: רשב"י כד הוה חמי לאימיה משתעיא סגין הוה אמר לה אימא שובתה היא.²⁴ תני אסור לתבוע צרכיו בשבת. ר' זעירא שאל רבי חייא בר בא: מהו מימר רעינו פרנסינו? אמר לו: טופוס ברכות כך הן.²⁵

מסכת בבא קמא דף פ עמוד א – חלב עיזים

"אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל" ... שאלו תלמידינו את רבן גמליאל: מהו לגדל? אמר להן: מותר. והתנן: אין מגדלין! אלא הכי קא בעו מיניה: מהו לשהות? אמר להן: מותר, ובלבד שלא תצא ותרעה בעדר, אלא קושרה בכרעי המטה.²⁶

תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו, ושאלו לרופאים, ואמרו: אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית; והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה, והיה יונק ממנה משחרית לשחרית. לימים נכנסו חביריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם, ואמרו: לסטים מזויין בביתו של זה, ואנו נכנסין אצלו! ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז. ואף הוא בשעת מיתתו אמר: יודע אני שאין בי עון אלא עון אותה העז, שעברתי על דברי חברי.²⁷

- ובשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרת לי תן לי בהמה במה חשדתי? - אמרתי: שמא מושכרת ביד אחרים. - בשעה שאמרת לי תן לי קרקע ואמרת לי תן לי קרקע במה חשדתי? - אמרתי: שמא מוכרת ביד אחרים היא. - ובשעה שאמרת לי תן לי פירות במה חשדתי? - אמרתי: שמא אינן מעושרות. - ובשעה שאמרת לי תן לי כרים וכסתות במה חשדתי? - אמרתי: שמא הקדיש כל נכסיו לשמים. - אמר לו: העבודה, כך היה! הידרתי כל נכסי בשביל הורקנוס בני שלא עסק בתורה, וכשבאתי אצל חבירי בדרום התיירו לי כל נדרי. ואתה, ואתה, כשם שדנתני לזכות. - המקום ידן אותך לזכות". ראה דברינו [לכף זכות](#) ביום הכיפורים.

²⁰ זה דין שבות בשבת שבמקורות אחרים לומדים אותו מהפסוק בישיעהו נח יג: "אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מקבד וכבדתו מעשות דרִקִיד ממצוא חפצך ודבר דבר". וכאן, בדרשה על העולם שנברא במאמר, שבעשרה מאמרות נברא העולם וביום השביעי גם דיבור לא היה. ראה אבות דרבי נתן נוסח ב פרק לו שמונה מאמרות אלה ולעומתו בגמרא ראש השנה לב ע"א מקשים שיש רק תשעה מאמרות ומשלימים מהפסוק בתהלים לג ו: "בדבר ה' שמים נעשו". ומה כן נברא ביום השביעי? המנוחה והשבייתה. ראה דברינו [שישה או שבעה ימי בריאה](#) בפרשת בראשית.

²¹ יש מפרשים ששמים את הנקודה כאן. אבל אפשר אולי גם לקרוא גם כך: ... וחשב לגדרו. במוצאי שבת אמר: וכו'. כך או כך, אין זה אלא טבעי ואנושי שכאשר אדם רואה דבר פרוץ ומקולקל, הוא יחשוב שיש לתקנו. אבל החסיד החמיר עם עצמו.

²² נצפה הוא עץ או שיח הצלף כפי שנזכר במקורות המקבילים. למידע עץ או שיח הצלף ובהקשר למעשה החסיד שהתפרנס ממנו, ראה [מאמר של ד"ר משה רענן בפורטל הדף היומי](#).

²³ מעשה בחסיד זה מצוי בנוסח מאד דומה, אבל גם עם הבדלים מעניינים, במדרש ויקרא סוף פרשה לד: "אם תשיב משבת רגלך - שנוי: לא יטייל אדם בתוך כרך בשבת ע"מ שתחשך ויביא פירות, ולא בסוף המדינה על מנת לרחוץ במרחץ מיד. עשות חפצך ביום קדשי - מכאן אסור לאדם לצאת לכרמו (בתוך שדה) בשבת לידע מה הוא צריך. מעשה בחסיד אחד שיצא לטייל בכרמו בשבת לידע מה הוא צריך ומצא שם פרצה אחת וחישב עליה לגודרה בשבת. במוצאי שבת אמר: הואיל וחשבתי עליה לגודרה בשבת, חס ושולם, איני גודרה עולמית. מה פרע לו הקב"ה? זימן אילן אחד של נצפה ועלת לתוכה וגדרתה. והיה מתפרנס ממנו כל ימיו". וההמשך שם כמו בהמשך הירושלמי בדרשות על הקפדות גדולות שלחכמים בדין שבות בשבת. ראה מקבילה בקצירת האומר בגמרא בבלי שבת דף קנ עמוד ב: "תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו, ונמלך עליה לגודרה, ונזכר ששבת הוא, ונמנע אותו חסיד ולא גדרה. ונעשה לו נס, ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו".

²⁴ כאשר היה רבי שמעון בר יוחאי רואה את אמו מדברת הרבה בשבת היה אומר לה: אמא, שבת היום! (ואנחנו רק תמהים עם חומרה זו של לא להרבות בדיבור בשבת - "ודבר דבר" - עדיפה על כיבוד אב ואם.

²⁵ להשלמת הסיפור שהקשרו הוא כאמור דין שבות בשבת, הבאנו קטע נוסף זה המתאר חומרות גדולות שנטלו חכמים עליהם ועל בני ביתם, בהרחקת כל ענייני חולין בשבת. וכך גם במקבילה בתלמוד הבבלי שבת קנ שהזכרנו בהערה הקודמת ושם יש הבחנה בין "חפצין" שאסורים בשבת ובין חפצי שמים שמוותרים. ראה שם: 'תנא דבי מנשה: משדכין על התינוקות ליארס בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. - אמר קרא ממצוא חפצך ודבר דבר, חפצין - אסורים, חפצי שמים - מותרין'. ראה מקצת דיון בנושא זה בדברינו [ששת ימים תעשה מלאכה](#) בפרשת אמור. ומספרים על ד"ר [אהרון ברט](#) שהיה מנכ"ל בנק לאומי מספר שנים (מקודם בנק אנגלו-פלשתינה) שבשבת היה מקפיד לא ללמוד ענייני חושן משפט ומסכתות נזיקין, רק מסכתות אחרות, ואמר שנושאי חושן משפט הם עבורו בגדר איסור 'שבות' או 'עובדין דחול'.

²⁶ ידוע האיסור לגדל בהמה דקה בארץ ישראל (עז היא בהמה דקה) משום שהם משחיתים את השדות (תבואה, ירקות), כמובא במשנה שם עמוד קודם: "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבארץ ישראל" (בבא קמא פרק ז משנה ז). אבל בגמרא שם משמע שיש נסיבות מקלות כגון ההחזיק את הכבש או העז (שאוילי ייבאו מחוץ לארץ), "להשהות" בלשון הגמרא, שלושים יום, לכבוד הרגל או חתונה וכו'. גם מלשון התוספתא שביעית פרק ג הלכה יג: "אין מגדלין בהמה דקה אבל מגדלין בהמה גסה שלא גדרו אלא גדר שיכול לעמוד", אפשר ללמוד להקל במקום שהציבור לא יכול לעמוד בגזרה. (ומדוע באמת לא ייחדו שדות מרעה גדורים לבהמות הדקות או גדולות בדירים כמו בימינו?). זאת ועוד, מהדו-שיח בין רבן גמליאל לתלמידיו ברור שאם הבהמה קשורה בבית, הדבר מותר. על רקע זה מובא הסיפור על החסיד שלנו.

²⁷ החסיד קיים אפוא את עצת/היתרו של רבן גמליאל ואע"פ כן נקפו לבו על שעבר על דברי חבריו. האם לא החמיר על עצמו יותר מדאי? האם מובא סיפור זה להציג את חסידותו הנכונה או היתירה והמוגזמת של אותו חסיד? ראה במקבילה מסכת תמורה טו ע"ב:

אמר ר' ישמעאל: מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא, ומפני מה חרבו? שהיו מרעין בחורשין, ודנין דיני ממונות ביחיד. ואף על פי שהיו להם חורשים סמוך לבתיהם, שדה קטנה היתה ומעבירין דרך עליה.²⁸

מסכת בבא קמא דף קג עמוד ב – למי להחזיר

א"ר שמעון בן אלעזר: לא נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא על שלקח אחד מחמישה ואינו יודע מאיזה מהן לקח, שמניח דמי מקח ביניהם ומסתלק, על מה נחלקו? שגזל אחד מחמישה בני אדם ואינו יודע מאיזה מהן גזל, שר' טרפון אומר: מניח דמי גזילה ביניהם ומסתלק, ורבי עקיבא אומר: אין לו תקנה עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד.²⁹ ... מעשה בחסיד אחד שלקח משני בני אדם ולא היה יודע מאיזה מהן לקח, ובא לפני רבי טרפון, אמר לו: הנח דמי מקחך ביניהם והסתלק; בא לפני רבי עקיבא, אמר לו: אין לך תקנה עד שתשלם לכל אחד ואחד; ואי סלקא דעתך דמישתבע, חסיד מי מישתבע בשיקרא?³⁰ וכי תימא, דמישתבע והדר הוי חסיד?³¹ והא כל היכא דאמרין מעשה בחסיד אחד, או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אילעאי, ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה ברבי אילעאי חסידים דמעיקרא הוו!³²

ירושלמי דמאי פרק א הלכה ג, שקלים פרק ה הלכה א – הצלת בתו של החסיד

רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן: מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות שִׁיחִין ומערות לעוברים ולשבים.³³ פעם אחת היתה בתו עוברת לינשא ושטפה נהר. והוון כל עמא עללין לגביה בעיין מנחמתיה ולא קביל עלוי מתנחמה.³⁴ עאל רבי פנחס בן יאיר לגביה בעי מנחמתיה ולא קביל עלוי מתנחמה. אמר לון דין הוא חסידכון. אמרו ליה רבי כך וכך היה עושה כך וכך אירעין. אמר: אפשר שהיה מכבד את בוראו במים והוא מקפחו במים? מיד נפל קול

"במתניתא תנא: כל אשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר איש צרידה לא היה בהם שום דופי, מכאן ואילך היה בהן שום דופי. והתניא: מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו, ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח שחריט. והביאו עז וקשרו לו בכרעי מיטתו והיה יונק ממנה חלב. למחר נכנסו חביריו לבקרו, כיון שראו העז אמרו: ליסטים מזויין בתוך ביתו ואנו נכנסים לבקרו? ישבו ובדקו ולא מצאו בו עון אלא של אותה העז בלבד. ואף הוא בשעת מיתתו אמר: יודע אני בעצמי שאין בי עון, אלא של אותה העז בלבד, שעברתי על דברי חבירי, שהרי אמרו חכמים אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל". מוסיפה שם הגמרא ומגלה מי הוא אותו חסיד: "וקיימא לן כל היכא דאמר מעשה בחסיד אחד - או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי". ראה גם ירושלמי סוטה פרק ט הלכה יג: "ועל רבי יהודה בן בבא התקינו שיהו אומרים הוי עניו חסיד אלא שנטרפה השעה". מסיפור זה מבינה הגמרא שגם דורות רבים אחרי יוסי בין יועזר (שים לב שלאנשי הכנסת הגדולה וראשוני הזוגות אין תואר רב), יש צדיקים וחסידים, ומדוע נאמר שכל מי שבא אחרי יוסי בן יועזר "יש בו דופי"? ראה התירוץ הדחוק שהגמרא עונה שם שמדובר בדופי במחלוקת בדין סמיכה (של קרבנות ביום טוב) ובעצם גם יוסי בן יועזר נחלש בסוף ימיו. ראה שם.

²⁸ ר' ישמעאל מותח ביקורת על בעלי הבתים שבגליל העליון ומציין שחרבו בתיהם משום שגדלו בהמות דקות. אמנם גדלו אותם כראוי בחורשות, כפי שהגמרא מתירה, אלא שבדרך לחורשות (שדות מרעה ייעודיים וסגורים) היו "מעבירים" על שדות זרועים של אחרים. גם מסימות זו של הסוגיה משתמע שמעשהו של החסיד לא היה עוון גדול כל"כ. עד שיש לתמוה על חבריו שככה הקפידו על אדם חולה שנוקק לחלב של עז לרפואתו (המהרש"א מסביר שהאיש לא היה חולה מסוכן ולכן הקפידו עליו החברים). נראה שאכן החסיד הקפיד על עצמו יתר על המידה, אבל בזכות סוגיות אלה למדנו מי הם אותם חסידים עליהם מסופר "מעשה בחסיד": "וקיימא לן כל היכא דאמר מעשה בחסיד אחד - או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אילעאי". משום שחלק ניכר מהסיפורים על "מעשה בחסיד" הם ממדרשים מאוחרים, נסתפק בר' יהודה בן בבא ור' יהודה בר אילעאי כדגם וסמל.

²⁹ סיפור זה נטוע בתוך סוגיה מורכבת של דין מי שגזל ויודע או לא יודע ממי גזל, ונשבע או לא נשבע שלא גזל, וכעת מתחרט או מבקש לתקן ורוצה להחזיר את הגזילה. הסוגיה שם מורכבת משתי משניות, אחת שקובעת: "הגוזל את חבריו שוה פרוטה ונשבע לו, יוליכנו אחריו למדי", היינו שצריך הגזלן ללכת אחרי הגזל עד 'סוף העולם' על מנת להחזיר לו את הגזילה; והשנייה שמציגה מחלוקת במקרה דומה אך שונה: "גזל אחד מחמשה ואינו יודע איזה מהן, וכל אחד אומר אותי גזל - מניח גזילה ביניהם ומסתלק, דברי רבי טרפון; ר' עקיבא אומר: לא זו דרך מוציאתו מידי עבירה, עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד". הגמרא מנסה לגשר בין שתי משניות אלה, למרות השוני ביניהן ובמהלך הדיון גם מגיעה למקרה של מי שלקח (קנה וטרם שילם) מחמשה ואינו יודע (זוכר) ממי לקח. כחלק מהדיון ההלכתי מובא גם הסיפור על החסיד שלקח ולא זכר ממי קנה ולמי עליו לשלם ובא לפני רבי טרפון ורבי עקיבא.

³⁰ לא יתכן, קובעת הגמרא, שכאן מדובר שגם נשבע שלא לקח מזה ולא מזה, שהרי ברור שיש כאן שקר. ואפשר שבכלל אדם חסיד לא נשבע (אבל אם כך, למה לא משלם מספק לשניהם?)

³¹ הגמרא לא מהססת להעלות את האפשרות שתחילה נשבע אותו אדם לשקר ועכשיו הוא מבקש להיות חסיד ולשלם. כאן השאלה היא כפולה, ניחא שאדם פעם נשבע לשקר ועכשיו נעשה חסיד, אבל אם כעת נעשה חסיד, מדוע הוא לא מהדר לשלם מספק לשני אותם בני אדם. ניחא אם היה מסופר שלקח ואינו זוכר ממי בלי לציין "שני בני אדם"?

³² האפשרות שהועלתה נדחית, חזרנו לכינוי חסיד שמדובק לאנשים ערכיים כרבי יהודה בן בבא ורבי יהודה ברבי אילעאי ואין מצב שהיום הם משקרים ולמחרת נעשים חסידים! אך עדיין כל הסיפור נראה קצת קשה ולא מתאים לדמות החסיד העולה מסיפורים דומים. אם אמנם מדובר באנשים דוגמת ר' יהודה בן בבא (מעשרה הרוגי מלכות) ור' יהודה ברבי אילעאי, מדוע לא נקטו במידת החסידות ושלמו לשני אותם אנשים? מדוע הדרו ללכת במידת הדין וההלכה ובאו לפני ר' טרפון ור' עקיבא ולא נהגו לפני משורת הדין? ואיך בכלל אפשר להעלות רעיון של אדם שהיו נשבע לשקר ולמחרת הוא "חסיד"? נשמח לשמוע הצעות משואבי המים.

³³ בורות או מקווה מים אחרים שעמדו לרשות הציבור. ראה גמרא תענית יט ע"ב הסיפור על נקדימון בן גוריון שלושה שנים עשרה מעיינות מים לשימוש עולי הרגלים. כמו כן, מסכת שקלים פרק א משנה א שבחמישה עשר באדר (ששון פורים!) היו, לאחר קריאת המגילה יוצאים "ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מקואות המים ועושין כל צרכי הרבים וכו'".

³⁴ והיו כל העם באים אליו לנחמו ולא קיבל עליו להתנחם.

הברה בעיר באת בתו של אותו האיש. אית דאמרי בסוכתא איתערית ואית דאמרי מלאך ירד בדמות רבי פנחס בן יאיר והצילה.³⁵

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א הלכה ג – שמא יטה, החסיד ורוח הרפאים

תני: שמא ישכח ויטה.³⁶ אמר רבי ישמעאל: אני אקרא ולא אטה. ושכח והיה קרוב להטות ואמר: גדולים הן דברי חכמים שאמרו: שמא ישכח ויטה. רבי נתן אומר: היטה אותו ממש וכתב על פינקסו ואמר: ישמעאל בן אלישע היטה הנר בשבת. לכשיבנה הבית יהא חייב חטאת. תמן תנין: ³⁷ אל תאמן בעצמך עד יום מותך.³⁸ מעשה בחסיד אחד שהיה יושב ושונה: אל תאמן בעצמך עד יום זקנותך - כגון אני, אתת חדא רוחא ונסיתיה ושרי תהי ביה אמרה ליה לא תצוק רוח אנא אזיל ואישתוי לחברך.³⁹

בראשית רבה יז ז, פרשת בראשית – כוחה של החסידה

מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת ולא העמידו בנים זה מזה. אמרו: אין אנו מועילים להקב"ה כלום.⁴⁰ עמדו וגרשו זה את זה.⁴¹ הלך זה ונשא רשעה אחת ועשתה אותו רשע. הלכה זאת ונשאת לרשע אחד ועשתה אותו צדיק, הוי: שהכל מן האשה.⁴²

³⁵ סוף דבר שניצלה אותה נערה אם בזכות שמצאה יתד או שיח שבעזרתו טיפסה לצאת או שמלאך בדמות פנחס בן יאיר הצילה. בדרך הטבע או הנס. ראה סיפור מקביל בגמרא יבמות קכ"א ע"ב: "מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור הגדול, ובאו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא, שעה ראשונה - אמר להם: שלום, שניה - אמר להם: שלום, שלישית - אמר להם: עלתה. אמר לה: בתי, מי העלך? אמרה לו: זכר של רחלים נזדמן לי וזקן מנהיגו. אמרו לו: נביא אתה? אמר להם: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא דבר שהצדיק מתעסק בו, יכשל בו זרעו?". אבל בהמשך שם לא אירע נס לבנו של ר' חנינא בן דוסא שמת בצמא: "אמר רבי אבא: אף על פי כן מת בנו בצמא, שנאמר: וסביביו נשערה מאד, מלמד, שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה. ר' חנינא אמר, מהכא: אל נערך בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו". לא תמיד קורים ניסים, גם לצדיקים וחסידים גמורים. והרוצה בעוד מעשה ניסים במים יעיין בתוספתא יבמות (ליברמן) פרק יד הלכה ו באדם שנעלם במכמראות בירדן במחילה של דגים ובסוגיה ביבמות קכ"א בדין מים שיש להם או אין להם סוף, אנשים שכבר התייאשו מהם ובסוף נצלו.

³⁶ ראה בגמרא שם דינים הקשורים לקריאה או עשייה אחרת לאור הנר בשבת מחשש "שמא יטה".

³⁷ שם שנינו, מסכת אבות פרק ב משנה ד: " ... הלל אומר: אל תפרוש מן הצבור ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להישמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה".

³⁸ ראה מקבילה בתלמוד הבבלי שבת יב ע"ב, ושם מתחייב ר' ישמעאל להביא "חטאת שמנה". וזה הנוסח שם: "מיתבי: לא יקרא לאור הנר שמא יטה. אמר רבי ישמעאל בן אלישע: אני אקרא ולא אטה. פעם אחת קרא ובקש להטות. אמר: כמה גדולים דברי חכמים, שהיו אומרים על יקרא לאור הנר! רבי נתן אומר: קרא והטה וכתב על פינקסו: אני ישמעאל בן אלישע קריתי והסיתיה נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה". וכל זה על מנת להפריט את שיטתו של רבא: "אם אדם חשוב הוא – מותר". ורבי אבא מנסה להסביר שר' ישמעאל נהג בצניעות ולא כאדם חשוב: "שאני (שונה) רבי ישמעאל בן אלישע, הואיל ומשים עצמו על דברי תורה כהדיט".

³⁹ בצמוד לסיפור על ר' ישמעאל, שהוא עצמו נהג בחסידות הגם שלא זכה לתואר הזה (ראה הערה 27 לעיל מי זכו לתואר), מצוי סיפור זה על חסיד שבערוב ימיו אמר שהוא כבר זקן ולמוד ניסיון חיים והוא כבר יכול להאמין (לבטוח) בעצמו שלא יחטא. כפי שמפרש קרבן העדה שם: "לפי שהיה בטוח בעצמו שלא ישלוט בו יצר הרע, אמר שאין לשנות עד יום מותך אלא עד יום זקנתך מאחר שהזקין יש להאמין בעצמו שלא יחטא". נמשך עם פירושו במילותיו: "באה רוח אחת ונעשה כאשה יפה ועברה לפניו: ונסיתיה - להתחיל לתובעה (לדבר עבייה ביה - כלומר, התחיל להתחריט לחזור בו מחטאתו: אמרה ליה: לא תצער (לא תצוק, אל תציק לעצמך) שרוח היא ולא נכשלת באשה: אזיל - לך והשוה עצמך לחבירך ולא תתגאה יותר מאחרים שאתה שוה לאחרים ואמור עד יום מותך" (ולא עד יום זקנותך). ראה מעשה זה במדרש תנחומא (בובר) פרשת בראשית: "זה ספר תולדות אדם וגו', ויחי אדם וגו', ויולד בדמותו כצלמו. מכאן אמרו הבא על הרוחות אין לו עליו כלום ואינו זנות ... מעשה בחסיד אחד שנזדמנה לו שידה בדמות אשה, ופיתה אותו ונזדווגה לו, ויום הכפורים היה, ואח"כ נצטער אותו חסיד עד מאד, עד שנזדמן לו אליהו זכור לטוב, אל מפני מה אתה מיצר, הגיד לו כל אותו המעשה שאירע לו, אל פטור אתה ופטור היותה, ואילו היה חייב, [לא היה] אליהו זכור לטוב נראה לו ומדבר עמו ופוטרו אותו, [אלא] מכאן אתה למד שאינו זנות ופטור הוא". ובמדרש בראשית רבתי פרשת וישלח: "ומעשה בחסיד אחד חכם שהיה משיב על דברי חכמים. אמר: מה ראו לומר אל תאמין בעצמך עד יום מותך? מי שהוא צדיק חסיד וענו וירא אלהים ישוב ויחטא וירשע? התחיל לשנות לתלמידיו: האמן בעצמך. חרה לו להקב"ה על כך ובשביל שהיה צדיק לא רצה לטרדו מן העולם אלא נסחו, להודיעו שלא יאמר כך. פעם אחת יצא מבית הכנסת ויום הכיפורים היה וכנס לגינתו להסך את רגליו. ושלה הקב"ה רוח אחת ודמתה לנערה מוקשטת שאין בכל העולם כמותה, באת ועמדה לפניו. אמר לה: הישמעי לי. אמרה לו: רבי, יום הכפורים הוא! אמר לה: אני מקבל עלי כל העוון. אמרה לו: רבי, איני פנויה, אשת איש אני! אמר לה: אני מקבל עלי. לא זז משם עד שזקק לה. הלך ונפל בחולי מכאב לבו מכבד העוון. והיו החכמים מבקרים אותו ושואלים אותו מה טיבך, והוא לא משיבם מרוב הצער. עד שראה הקב"ה בצרתו שנתן נפשו למות בשביל החטא, ואמר הקב"ה לרוח: לך והודע הדבר לצדיק ולא יצטער יותר מזה. הלכה ועמדה לפניו, אמרה לו: רבי, אני האשה שזקקת לה ורוח אני ולא אשה. ולא ניסה הקב"ה אותך אלא על שהיית מצדיק עצמך ועובר על דברי חבריך. לכן באתי להודיע שלא תשנה עוד כן, אלא הוי שונה כדבריהם: אל תאמין בעצמך עד יום מותך. שמח וחזר לשנות כדברי חבריו. לפיכך יתירא אדם מן החטא כל ימיו".

⁴⁰ איננו מקיימים את מצוות פריה ורביה ואת הציווי: "לא תהוה בראה, לשבת יצרה" (ישעיהו מה יח, ראה [דברינו בנושא זה](#) בפרשת בראשית).

⁴¹ גירוסין הדדיים! האיש מגרש את האשה והאשה את האיש! או שנאמר בפשטות שהסכימו להתגרש. כך או כך, זה ביטוי לשוני נדיר אם לא יחיד בספרות חז"ל וחוזר לאיזון בו פותח מעשה זה: מעשה בחסיד וחסידה!.

⁴² עד עכשיו התמקדנו בסיפורים על איש חסיד, אולי גם אשתו של החסיד, ואילו כאן עולה בברור דמות החסידה כעומדת בפני עצמה. ולא עוד, אלא שהיא מעצבת את הבית, היא החינוך, ולא רק של הילדים, אלא גם של האיש. כפסוק במשלי יד א: "חַכְמוֹת נְשִׁים בְּנֵתָה בֵּיתָה וְאִנְיָתָ בְּיַדָּהּ תְּהַרְסֶנּוּ" והמדרשים הרבים עליו. ראה הקשר מדרש זה לנושא שהאשה נבראה מהאיש וכעת היא הבית, בגמרא עמו מה ע"ב: "כתביב: ויבן ה' אלהים את הצלע - מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש". פה אגב לא מוזכר הדין

בראשית רבה כט ב, פרשת בראשית – מציאת חן

"ונח מצא חן בעיני ה' " (בראשית ו ח). רבי סימון פתח: "כֹּה אָמַר ה' פָּאָשָׁר יִמְצָא הַתִּירוֹשׁ בְּאֶשְׁכּוֹל וְאָמַר אֶל תִּשְׁחִיתֵהוּ כִּי בִרְכָה בּוֹ כִּן אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבָדֵי לְבַלְתִּי הַשְּׁחִית הַכֹּל" (ישעיה סה ח) - מעשה בחסיד אחד שיצא לכרמו בשבת וראה עוללה אחת וברך עליה.⁴³ אמר: כדאי היא העוללה הזו שנברך עליה. כך: "כֹּה אָמַר ה' כֹּאשֶׁר יִמְצָא הַתִּירוֹשׁ בְּאֶשְׁכּוֹל וְגו' ".⁴⁴

ויקרא רבה טו ג, פרשת תזריע – החסיד הכהן הרואה נגעים

מעשה בחסיד אחד שהיה יושב ודורש: אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה תעלה בפני עצמה.⁴⁵ למחר ביקש לצאת לפרנסתו. אמרה לו אשתו: אתמול היית יושב ודורש: אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה גומא בפני עצמה כדי שלא תהא אחת מהן נהנית מחברתה, ועכשיו אתה מבקש לצאת לתור פרנסתך? שב לך ובוראך עומד לך. שמע לה וישב לו ועמד לו בוראו.⁴⁶

קהלת רבה ו יא – מה שלך ומה אינו שלך

מעשה בחסיד אחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונותנו לרשות הרבים. והיה שם חסיד אחד והיה רודפו ואומר לו: מפני מה את מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך? והיה שוחק עליו. לימים נצרך החסיד ומכר את שדהו והיה מהלך ברשות הרבים ונתקל. אמר: לא על חנם אמר לי אותו חסיד: נותן לתוך שלך. מה יותר לאדם.⁴⁷

קהלת רבה ט ז – החסיד ומוכה השחין

של איש ואשה שאם לא היו להם ילדים אחרי עשר שנות נישואים, עדיף שיפרדו, אבל במשתמע שגם כאן עברה תקופה ארוכה בה לא זכו החסיד והחסידה לפרי בטן ולפיכך הסכימו להיפרד. מקור דבר זה הוא בנתינת הגר לאברהם ע"י שרה "מקץ עֶשְׂרֵי שָׁנִים לְשֵׁבַת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (בראשית טז ג). ראה דברינו **הגר שרה ואברהם** בפרשת לך לך. אבל יצחק מתפלל על רבקה. ועוד מצאנו את הסיפור על זוג שלא היו להם ילדים עשר שנים אבל נמצא להם פתרון אחר, שיר השירים רבה פרשה א (וילנא סימן ב, דונסקי סימן לא): "מעשה באשה אחת בצידין ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה. באו אצל ר' שמעון בן יוחאי רצו להיפרד זה מזה. אמר להם: חייכם, כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה, כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה. הלכו בדרכיו ועשו לעצמן יום טוב, ועשו סעודה גדולה, ושפּרְתוּ יוֹתֵר מְדַאי. כִּיֹּן שִׁנְתִּי־שִׁבְהָ דַעְתוֹ עָלֵיו אָמַר לָהּ: בְּתִי, רֵאִי כָל חַפֵּץ טוֹב שִׁישׁ לִי בְּבֵית וּטְלִי אוֹתוֹ וּלְכִי לְבֵית אַבִּיךָ. מִה עֲשִׂיתָ הַיָּא? לְאַחַר שִׁישׁוֹן, רִמְזָה לְעִבְדִּיהָ וּלְשִׁפְחוּתֶיהָ וְאָמְרָה לָהֶם: שְׂאוּהוּ בְּמִיטָה וְקַחוּ אוֹתוֹ וְהוֹלִיכוּהוּ לְבֵית אַבְא. בְּחִצֵי הַלֵּילָה נִנְעַר מִשְׁנֵתוֹ כִּיֹּן שִׁפְג יֵינוּ. אָמַר לָהּ: בְּתִי, הֲיֵכָן אָנִי נִתְּוִן? אָמְרָה לָהּ: בְּבֵית אַבְא. אָמַר לָהּ: מִה לִי לְבֵית אַבִּיךָ? אָמְרָה לָהּ: וְלֹא כִּךְ אָמַרְתָּ לִי בְּעֶרְבִי: כָּל חַפֵּץ טוֹב שִׁישׁ בְּבֵיתִי טְלִי אוֹתוֹ וּלְכִי לְבֵית אַבִּיךָ? אִין חַפֵּץ טוֹב לִי בְּעוֹלָם יוֹתֵר מִמֶּךָ. הֲלָכּוּ לָהֶם אֲצֵל רַבֵּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחַאי וְעָמְדוּ וְהִתְפַּלְּלוּ עֲלֵיהֶם וּנְפַקְדוּ".

⁴³ מה ברך עליה? ברכת שהחיינו אומרים המפרשים.

⁴⁴ רבי סימון פותח את דרשתו על פרשת נח, על נח שמצא חן בעיני ה' ונתן לו ולבניו ביתו ולחיה ולבהמה הצלה "לבלתי השחית הכל", וממשיך בפסוק מישעיהו המדגיש את המציאה מול אי-ההשחחה הטוטלית ואת הגאולה לעתיד. ועל פסוק זה, בא המעשה בחסיד שפקד את הכרם לאחר תום עונת הבציר (ולקט העניים, ויקרא יט י: "וְכִרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפְרִט כְּרִמְךָ לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלִגְר תִּעֲזֹב אֹתָם אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם") ומוצא עוללה שנשארה בכרם. החסיד כל כך מתרגש ממצאה זו: הנה לא הכל נלקט, הנה נותר עוד פרי מהיבול הרב של השנה, יש אחרית המסמלת את הראשית שתבוא בעונה הבאה בע"ה ואת הגאולה של העם לאחר החורבן וההשחחה. כל כך שמח כל כך החסיד, עד שהוא חושב שראויה עוללה זו לברך עליה "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". מעין היפוך של ברכת שהחיינו הרגילה ושל מצוות הביכורים. זה הדימוי שבחר בו ר' סימון לפתוח את פרשת נח (סוף בראשית): "ונח מצא חן בעיני ה' אכן, "שחיינו וקיימנו". ראה דברינו תודה וקול זמרה, (זמרת הכרם) ביום העצמאות.

⁴⁵ מדרש זה מיוסד על הפסוק באיוב לח כה: "מִי פִלַּג לְשִׁטָּף תְּעָלָה וְדָרַךְ לְחִזֵּי קְלוֹת". למי דרש אותו כהן? לעצמו? לציבור?

⁴⁶ אגב המדרשים העוסקים בנגעים ובתפקיד הכהן לראותם, מובא מעשה זה בחסיד שהגיע עד פת לחם ולא מצא את פרנסתו במקום מגוריו וביקש לצאת לעיר אחרת, או כפי שהבינו המדרשים המאוחרים, לחו"ל. ראיית הנגעים היא דבר חשוב ומיוחד לכהנים, דרשות נאות גם הן דבר יפה ומתקבל, אבל פרנסה מנין? ראה דברינו **ועל הפרנסה לא השיבו** בפרשת ויצא, אצל יעקב אבינו! ראה גם **האלהים הרועה אותי – המלאך הגואל אותי** בפרשת ויחי. הפתרון טמון בכוחה של האשה החסידה שכבר ראינו לעיל. ראה מדרש תנחומא פרשת תזריע סימן ח אשר מפתח מדרש זה ומייחד מקום נכבד עוד יותר לאשה, ואלה דבריו: "מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים. מטה ידו בקש לצאת לחוצה לארץ. קרא לאשתו אמר לה: בשביל שבני אדם רגילין לבוא אצלי לראות את הנגעים, קשה עלי לצאת מעליהם. אלא, בואי ואני מלמדך שתהא רואה את הנגעים. אם ראתי שערך של אדם שיבש המעין שלו, תהא יודעת שלקה, לפי שכל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו - יבש המעין יבש השיער. אמרה לו אשתו: ומה אם כל שיער ושיער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, אתה שאתה בן אדם כמה שערות יש בך ובניך מתפרנסין על ידך לא כל שכן שיזמן לך הקב"ה פרנסה! לפיכך לא הניחה אותו לצאת חוצה לארץ". ויש רק לתמוה איך חשב הכהן להסמיק את אשתו להיות רואה בנגעים. האם זו ההלכה?

⁴⁷ מעשה זה הוא אולי אחת הדוגמאות הבולטות והציוריות למחאה של חז"ל כנגד היחס המזלזל של אנשים כלפי רשות הרבים. מנקים את הבית ומשליכים את הכלוך לרחוב. ההכרה שרשות הרבים אינה איזה שטח הפקר אלא אכן רשות של הרבים ואתה בכללם היא עניין שיש להטמיע ולהשריש בכל דור ודור. אך האם האיש שסיקל מתוך שלו לתוך רשות הרבים גם הוא נקרא חסיד? 'חסיד אין פעלץ' שדואג רק לעצמו? נראה שמדרש משבש את המקור שמצוי בתוספתא מסכת בבא קמא (ליברמן) פרק ב הלכה יג: "מעשה באחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונתן לרשות הרבים. היה חסיד אחד רודפו, אמר לו: מפני מה אתה מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך? שחק עליו. לאחר זמן נצטרך אותו האיש ומכר את שדהו והיה מהלך באותו מקום ונתקל. אמר: לא לחינם אמר לי אותו האיש: הרי אתה מסקל מתוך שאינו שלך לתוך שהוא שלך". גם התוספתא "מה יותר לאדם" היא ייחודית למדרש קהלת רבה שממקם את הסיפור הזה על: "כִּי יֵשׁ דְּבָרִים הַרְבֵּה מִרְבִּים הֶבֶל מֵיֵתֵר לְאָדָם" (קהלת ו יא).

אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה, וחבילתו מונחת לו על כתפו, ומצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים. אמר ליה: ⁴⁸ רבי, עשה עמי צדקה והכניסני לעיר. אמר: אם אני מניח חבילתי, מהיכן אתפרנס אני וביתי? ⁵⁰ ואם אני מניח את מוכה שחין, אני מתחייב בנפשי. מה עשה? המליך יצר טוב על יצר רע והכניסו למוכה שחין לעיר, ⁵¹ ובא ונטל את חבילתו ונכנס עם דמדומי חמה. ⁵² והיו הכל תמהין ואומרים: זה הוא אבא תחנה חסידא?! אף הוא הרהר בלבו ואמר: תאמר שמא חיללתי את השבת?! באותה שעה הזריח הקב"ה את החמה, דכתיב: "וזרחתה לך יראי שמי שמש צדקה וגוי" (מלאכי ג כ). ⁵³ באותה שעה הרהר בלבו ואמר: תאמר שלא נתקבל שכרי? ⁵⁴ יצתה בת קול ואמרה לו: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך" (קהלת ט ז) - נתקבל שכרך. ⁵⁵

מדרש זוטא - רות (בובר) פרשה א – החסיד העני שהעשיר

מעשה בחסיד אחד שקיבל עליו שלא יקבל משום אדם כלום. והיה לו בגד אחד וסדין אחד וכל הלילה עומד ובוכה וצועק ומתחנן ולא זז מלהמית עצמו, ⁵⁶ עד שצריך לישב באשפה ובלו בגדיו. פעם אחד נגלה אליו אליהו ז"ל בדמות ערבי אחד ועמד לו כנגדו. והתחיל מתאנח. אמר לו (אלהיו לעני): רצונך אני אלוה לך שני כספים ותהא נושא ונותן בהם ותחיה? אמר לו: הן. ונתן לו ב' כספים וקנה חפצים ומשתכר בהם. וכך ביום השני וכך ביום השלישי. לא יצאה השנה עד שהעשיר ושכח את חסידותו ושימוש תפילתו. ⁵⁷

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פסיקא יח ענייה סוערה – החסיד שלגלג

מעשה בחסיד אחד דהוה מטייל בשוניתא דימא דחיפה, ⁵⁸ והירהר בלבו ואמר: תאמר שהקב"ה עתיד לעשות שער מזרחי של בית המקדש ושני פשפשו אבן אחת של מרגלית? מיד יצתה בת קול ואמרה לו: אילולי שאתה חסיד גמור כבר היתה מידת הדין פוגעת באותו האיש. העולם כולו בראתי בשה ימים... ושער מזרחי של בית המקדש אי אפשר לעשותו הוא ושני פשפשו אבן אחת של מרגלית? מיד ביקש רחמים על נפשו ואמר לפניו: ריבון העולמים, אף על פי כן, בלבי הרהרתי ובשפתיי לא פירשתי. מיד נעשה לו נס ונבקע לפניו הים וראה מלאכי השרת מסתתרים בו, מגלפים בו, מסרגים בו. אמר להם: מה הוא זה? אמרו לו: זה הוא שער מזרחי של בית המקדש הוא ושני פשפשו אבן אחת של מרגלית. ⁵⁹

⁴⁸ מוכה השחין לאבא תחנה חסידא.

⁴⁹ יש צדקה בממון ויש צדקה בגוף, היינו במעשה צדקה של עזרה פיסיית לזולת. אם על חמור או שור תועים או רובצים בדרך תחת משאם אמרה התורה: "עזוב תעזוב עמר" (שיש שמפרשים, תעזוב את המקום איתו ולא בלעדיו), קל וחומר לאדם.

⁵⁰ שלא אספיק למכור את סחורתי ולקנות צרכיי שבת.

⁵¹ היצר הטוב, פשיטא שהוא הצלת נפש של מוכה השחין. אך מה הוא היצר הרע כאן?

⁵² ראה בראשית רבה עט ו על יעקב אבינו בכניסתו לארץ: "ויחן את פני העיר, נכנס בערב שבת עם דמדומי חמה מבעוד יום וקבע תחומין מבעוד יום. הלא אמרת: ששמר יעקב את השבת קודם שתינתן". בדברינו ויחן את פני העיר בפרשת וישלח.

⁵³ השווה עם הסיפור על והשווה על מעיינות המים שלוה נקדימו בן גוריון בגמרא תענית יט ע"ב ואולי גם עם של יהושע... (וכבר במלחמת עמלק עד בוא השמש?)

⁵⁴ שנעשה לי נס וקבלתי את שכרי כאן בעולם הזה. או שמא זו לשון סגי נהור: שקבלתי את שכרי. עוד על קבלת שכר בעולם הזה, ראה שמות רבה נב נג על ר' שמעון בן חלפתא שנעשה לו נס ואמרה לו אשתו: "אתה רוצה שיהא שולחן חסר ושולחן חבירך מלא?". וידש עוד הרבה ב

⁵⁵ ההיסוס של החסיד בין פרנסת ביתו, חילול שבת והצלת מוכה השחין מזכיר את הסיפור על נחום איש גמזו שלא מיהר לפרנס את העני וכתוצאה מכך מת העני (תענית כא ע"א, ראה סיפור מתקן על ר' יוחנן וריש לקיש בויקרא רבה לד י, בדברינו מצוות צדקה בפרשת בהר) ואולי גם את הסיפור על מוכה השחין ופלימו בערב יום הכיפורים, קידושין פא ע"א). סוף דבר, קיבל האיש החסיד החלטה, המליך יצר טוב על יצר הרע ובוחר במצוות הצלת נפש גם במחיר חילול שבת (שפשיטא שנדחת מפני הצלת נפשות) וגם במחיר שלבני ביתו אולי לא תהיה 'פרנסה' לשבת משום שלא יספיק למכור את חבילתו ולקנות צרכיי שבת, מה שנראה שאכן אירע. כבר ביקש למות.

⁵⁷ נעצור כאן ונשאיר לקורא לעיין במקור ולראות מה היה בסופו של אותו חסיד שכלאורה כשל. ניתן לגשת ישירות לדברינו שני סיפורים על עוני עושר וצדקה במגילת רות על מנת לראות לא רק את סופו של סיפור זה אלא גם את העמדתו מול סיפור אחר, שונה ואולי משלים בו החסיד לא כשל ובזכות אשתו. סיפור זה מצטרף לסיפורים על חסידים שכשלו שראינו לעיל, אליו ניתן גם לצרף את הסיפור על החסיד שגלגל (לגלג) על ההקפדה על יין מגולה בירושלמי עבודה זרה פרק ב שהשמטנו לעיל.

⁵⁸ הם, כך נראה, המפרצונים והסלעים שגולשים אל תוך הים (או שמא הים גולש אליהם) בחוף שקמונה (ליד המכון לחקר הימים והאגמים), מקום בו הכרמל נושק לים.

⁵⁹ ראה סיפור מקביל (או שמא מקור) בגמרא בבא בתרא עה ע"א, שנגמר באופן פחות טוב: "כי הא דיתיב רבי יוחנן וקא דריש: עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים, וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים. לגלג עליו אותו תלמיד: השתא כביעתא דציצלא לא משכחינן, כולי האי משכחינן? לימים הפליגה ספינתו בים, חזא מלאכי השרת דיתבי וקא מינסרי אבנים טובות ומרגליות שהם ל' על ל' וחוקק בהן עשר ברום עשרים. אמר להו: הני למאן? אמרו ליה: שעתידי הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים. אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה: דרוש, רבי, לך נאה לדרוש, כאשר אמרת כן ראיתי. אמר לו: ריקא! אלמלא (לא) ראית לא האמנת?! מלגלג על דברי חכמים אתה! נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות". ראה נוסח זה גם במדרש תהלים (שוחר טוב;

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא כג - י' הדברות פ' תליתאה – דג ערב שבת

אמר ר' פנחס מעשה בחסיד אחד ברומי שהיה מכבד את ימים טובים ואת שבתות.⁶⁰ ערב שבת אחד, יש אומרים ערב הצום הגדול היה, הלך לשוק לקנות כלום, ולא מצא אלא דג אחד. והיה נערו של איפרכוס אחד עומד עליו לקנותו. והיה זה מעלה בדמים וזה מעלה בדמים. ולקחו היהודי הזה ליטרא בדינר.⁶¹

מדרש תהלים (שחר טוב; בובר) מזמור יב – אמונתו של בשר ודם

מעשה בחסיד אחד שאבדה מטרונא אחת קופסא מליאה דינרין. מְצָאָהּ אותו חסיד. כיון שהביאה, אמרו לה: אינו יודע מה היא לפיכך הביאה לך.⁶² אמרה להן: קיטמא כולה דהבא מלבר, ואתם אומרים אינו יודע מה היא?⁶³ אמרה ליה: תהא אומתיה מסיראה לך.⁶⁴ אמרו לה הוא מחזיר אבדתך ואת מקללת אותו? אמרה להן: אילו עוד הוה באומתיה כוותיה, אן לא הוינא בעלמא.⁶⁵ וגזרה עליו שיהא נכנס ויוצא שלא ברשות ... וכשמת קראו עליו דורו: "הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פִסּוּ אֲמוֹנִים מִבְּנֵי אֲדָם" (תהלים יב ב).⁶⁶

אוצר מדרשים (אייזנשטיין) ילמדנו [המתחיל בעמוד 223]

בן סירא אומר: "הדר אלהים בני אדם והבגדים מכבדים האדם". מעשה בחסיד אחד כשהיה עולה מן השוק היה נוטל בגדיו ומקפלן. אמרו לו: כמה תלמידים יש לך, ועבדים ובני בית לקפלן. אמר להם: הבגדים מכבדים אותי בשוק, אף אני מכבד אותם בבית – "כִּי מְכַבְּדֵי אֲכַבְּד" (שמואל א ב ל).⁶⁷

מחלקי המים

מים אחרונים: מן הסתם לא סקרנו את כל מעשי החסידים שבמדרשים. ראה בפרט "מעשה בחסיד" באוצר המדרשים אייזנשטיין ומקורות דומים שמרכזים אגדות עם.

60 (בובר) מזמור פז על הפסוק: "ושמתי כדכד שמשותיך וכל שערך לאבני אקדח" (ישעיהו נד יב, הפטרת פרשת ראה "ענייה סוערה"). שוב סיפורים על חסידים שכשלו.

61 מכאן ואיך הנוסח הוא בארמית ואנחנו תרגמנו בעזרת פירוש מגן דוד על הפסיקתא.

62 עזרנו באמצע הסיפור. מעשה זה מצוי בבראשית רבה יא ד בלשון עברית צחה וכבר הבאנוהו ודנו בו בדברינו [דג הכיפורים](#) ביום הכיפורים. שם מזוהה אותו יהודי שגבר על שליח הנכבד הרומי בקניית הדג בשם "חייט". כאן, אולי בעקבות גלגולו של הסיפור, הפך האיש ל"חסיד".

63 זלזלו אנשי חצרה של אותה מטרונה באיש שהביא לה את הקופסא שאבדה, שאין לו מושג מה יש בה ואין לייחס לו צדיקות.

64 הקופסא כולה מצופה זהב, היא עצמה שווה הרבה מאד, ואתם אומרים שאינו מבין מה ערכה!

65 קטע זה אינו ברור וכבר התקשו בו המפרשים. אבל המשמעות ברורה: שתהא אומתו של אותו חסיד מסורה לנו, כפי שעולה מהמשך הסיפור.

66 אם יהיו רבים כמו אותו האיש החסיד, אנחנו הרומאים, לא היינו בעולם.

67 ראה העתק מדרש זה בילקוט שמעוני תהלים רמז תרנו. ובמדרש דברים רבה פרשה ג סימן ג על הפסוק בדברים ז ט: "וַיִּדְעֶתְךָ כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאֶהֱבֵוּ וּלְשַׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דֹּר", מספר המדרש את הסיפור הבא: "מעשה ברבי שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו. אמרו לו תלמידיו: רבי, ברכת ה' היא תעשיר(משלי י כב). אמר להם ר' שמעון בן שטח: אני חמור לקחתי, אבן טובה לא לקחתי! הלך והחזירה לאותו ישמעאלי, וקרא עליו אותו ישמעאל: ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח. הוי: מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה שנאמן לשלם לישראל שכר המצות שהן עושים". ראה שם גם הסיפור על ר' פנחס בן יאיר מה עשה בשתי סאים של שעורים שהפקידו בידו וכן הסיפור על בתו של חופר שיחים לרבים שנשטפה בנהר שראינו לעיל בירושלמי דמאי. הכל בשבח אמינותם של אנשים כלפי כל אדם שנברא בצלם.

68 עוד על הבגדים המכבדים את האדם, ראה שבת קיג ע"ב וכן סנהדרין צד ע"א שרבי יוחנן קרא לבגדיו: מכובדיי: "כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני – מכבודתי". ובגמרא בבא קמא צא ע"ב מובאת הדעה שאדם מעדיף לפצוע את עצמו קצת ולא לשרוט את בגדיו (בהליכה בין קוצים למשל) משום ש: "זה מעלה ארוכה, וזה אינו מעלה ארוכה"! ומדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת נח פרק ט סימן כג מדגיש שהן בני אהרון נדב ואביהו והן סנחריב מלך אשור וחילותיו נשרפו בגופם ובנשמתם אבל לא נשרפו בגדיהם וכל זה משום שהם מצאצאי שם ויפת שהניחו בגד על ערוות אביהם. וכבר הקדשנו דף מיוחד לנושא [הבגדים המכבדים את האדם](#) בפרשת תצוה.